

ن - و

نظام اقتصادی خانواده

براساس فرهنگ است.

نظام‌های اقتصادی در طول زمان در فرآیند تغییر و تحول قرار داشته و طی آن رویکردهای جدیدی در تبیین محتوی و ساختار نظام‌های اقتصادی ظهور کرده است. علاوه بر آن، طرفداران هر یک از نظام‌ها در راستای تقلیل ناکارآمدی‌های نظام اقتصادی، آن را اصلاح و به رشد و نمو آنها ادامه داده‌اند. در همین خصوص، روزفیلد (Rosefielde, 2002, P. 8) نظام اقتصادی سرمایه‌داری را در سه دسته نظام رقابتی، نظام تنظیم شده و قاعده‌مند و نظام رفاه طبقه‌بندی می‌کند. علاوه بر آن، نظام اقتصادی سوسیالیستی به نظام‌های سوسیالیستی آزاد، سوسیالیستی دستوری و سوسیالیستی بازار تقسیم شده است. با عنایت به اینکه موضوع این مقاله به نظام اقتصادی خانواده اختصاص دارد، نظام اقتصادی مبتنی بر الگوی رفتاری کارگزاران با محوریت نظام اقتصادی خانواده بحث و بررسی می‌شود.

تحولات نظام اقتصادی خانواده

در طول تاریخ بشر از نظام‌های اقتصادی مختلفی یاد می‌شود. نظام‌های خویشاوندی (نظام اقتصادی خویشاوندی ترجمه Kinship Economic System است و مبنای این نوع نظام اقتصادی را اعضای خانواده محدود و یا گسترده تشکیل می‌دهد (Bowdon, 2004))، برده‌داری، فئودالی و ارباب - رعیتی از نظام‌های هستند که از قدیم‌الایام رایج بوده است. این نظام‌ها براساس تجارب زندگی بشر و الگوی تولید و فعالیت‌های اقتصادی شکل گرفته است. در این

نظامی که در آن خانواده محور اصلی تخصیص منابع در اقتصاد است. نظام اقتصادی سازوکار تخصیص منابع را تبیین می‌کند. به‌طور خاص، نظام اقتصادی نحوه مالکیت دارایی‌ها و تخصیص و توزیع منابع را مشخص می‌سازد و طی آن نهادهای مرتبط با آن نظام برای مدیریت و هدایت فعالیت‌های اقتصادی معرفی می‌گردد. نظام اقتصادی مجموعه‌ای از قواعد، اصول و نهادهایی است که فعالیت‌های اقتصادی و روابط میان آنها را تنظیم می‌کند. نظام اقتصادی در واقع سازوکار تولید، توزیع و مصرف در اقتصاد را ارائه می‌نماید.

نظام‌های اقتصادی از زوایای مختلف قابل طبقه‌بندی است. نظام‌های اقتصادی سنتی اولین نظام‌هایی هستند که در جهان رواج داشته است. نظام خویشاوندی، فئودالی و ارباب - رعیتی از نظام‌های اقتصادی سنتی هستند. مرادی (1393, 49) سه نوع طبقه‌بندی نظام‌های اقتصادی مبتنی بر ایدئولوژی، الگوی رفتاری کارگزاران و فرهنگی را معرفی و مقایسه کرده است. نظام‌های اقتصادی براساس ایدئولوژی به سه دسته نظام اقتصادی اسلام، نظام اقتصادی سرمایه‌داری و نظام اقتصادی سوسیالیستی طبقه‌بندی می‌شود. نظام‌های اقتصادی بر پایه الگوی رفتاری کارگزاران بر نظام اقتصادی خانواده، نظام اقتصادی بنگاه و نظام اقتصادی دولت تقسیم می‌شود. نظام‌های اقتصادی براساس فرهنگ عبارت‌اند از نظام اقتصادی خود تنظیم‌کننده و نظام اقتصادی تنظیم شده

جدول 1. نقش کسب و کارهای خانوادگی در کشورهای منتخب در 1995-2000: (نسبت/درصد)

کشور	کسب و کارهای خانوادگی از کل	ارزش افزوده کسب و کارهای خانوادگی از GDP
ایتالیا	75-95	-
اسپانیا	70-80	65
بریتانیا	75	-
سوئد	90-95	-
سوئیس	85	-
هلند	74	54
بلژیک	70	55
آلمان	70	55
لهستان	50-80	35
پرتغال	70	60
امریکا	95	40
برزیل	90	65
هند	-	65

ماخذ: Colli (2003)

بوده است. بودن اعتقاد داشت برای درک بهتر خویشاوندی، ضرورت دارد فراتر از یک خانواده یا خانوار منفرد که یک واحد فرهنگی بنیادی است، مورد مطالعه قرار دارد (Bowdon, 2004, P. 408). در قدیم لایام به دلیل بسته بودن جوامع و محیط کوچک، اعضای آن حتی ممکن بود به 100 نفر هم برسد اما امروز معمولاً از 10 نفر تجاوز نمی کند و معمولاً تمامی اعضاء در یک واحد مسکونی زندگی می کنند. در نظام خویشاوندی، افرادی که به تولید کالا و خدمت مشغول هستند، عضو یک خانواده هستند. اعضای این خانواده از طریق ازدواج و تولد فرزندان شکل می گیرد. جایگاه افراد در نظام خویشاوندی ترکیبی از سن، ترتیب تولد و رابطه ازدواج تعیین می شود. افراد توانمند از قدرت تولیدی بالاتری برخوردار هستند. به همین دلیل آنها در خانواده و میان خویشاوندان از قدرت بیشتر برخوردارند. در این خصوص نقش مردان در تولید و به تبع آن در داشتن قدرت پررنگ تر بوده است. تقسیم کار در تولید و فعالیت های اقتصادی براساس سن، توان و تخصص اعضای خانواده صورت می گرفته است. اعضای خانواده بر حسب نوع فعالیت برای شکار، نگهداری فرزندان و پختن غذا

چارچوب، کسانی که افراد یا گروه هایی که مازاد اقتصادی را تصاحب می کردند، به شکل نظام اقتصادی تبلور پیدا می کرد. نظام سرمایه داری از سال 1776 یعنی زمانی که آدام اسمیت کتاب ثروت ملل خود را نوشت، به عنوان نظام جدید اقتصادی پا به عرصه گذاشت. به بیان دیگر از عمر نظام سرمایه داری تاکنون 239 سال می گذارد که در مقایسه با تاریخ بشر، دوره بسیار کوتاهی را تشکیل می دهد. هر چند نظام اقتصادی اسلام در چارچوب باورهای اسلامی، به عمر تاریخ بشر قدمت دارد اما در تبیین و معرفی این نظام به عنوان الگوی عملی و رفتاری بشر، مطالعه عمیق و گسترده ای صورت نگرفته است.

تجارب بشری موید این است که نظام خویشاوندی یکی از قدیمی ترین نظام های اقتصادی است و این نظام کماکان در جهان وجود دارد. اعضای اصلی این نظام شامل مرد، زن و فرزندان هستند. با وجود قدمت نظام خویشاوندی، تمایز افراد و اعضای خانواده در نظام خویشاوندی به وضوح میسر است و به همین دلیل اعضای خانواده در فعالیت های اقتصادی از جامعه متمایز هستند. حداقل اعضای این نظام دو نفر هستند اما حداکثر اعضای آن در طول زمان متفاوت

کوچک، متوسط و بزرگ شکل گرفته‌اند. چندلیر و هی کینو (Chandler and Hikino, 1997, P. 77) تصریح کردند کسب‌وکارهای خانوادگی در فعالیتهای اقتصادی نقش برجسته داشتند. با شکل‌گیری و ظهور انقلاب صنعتی، کسب‌وکارهای بزرگتر شکل گرفت و فعالیت آنها در زمینه‌های مختلف صنعت شیمی، الکترونیک، نظام حمل و نقل، پالایش نفت، فلزات، بعضی رشته‌های صنعتی مواد غذایی، نوشیدنی‌ها و سیگار آغاز شد و به تدریج صنعتگران در شهرها رشد و توسعه پیدا کردند. با وجود این، امروزه کسب‌وکارهای خانوادگی کماکان در بخش‌های مختلف نقش قابل توجهی در فعالیتهای اقتصادی دارند.

نتایج بررسی‌ها کلی مؤید این است که کسب‌وکارهای خانوادگی در ایجاد ارزش افزوده سهم قابل توجهی دارند. جدول 1 حجم و نقش کسب‌وکارهای خانوادگی در اقتصاد در کشورهای منتخب را نشان می‌دهد (Colli, 2003, P. 15-16). براساس نتایج گزارش شده در جدول، در دنیای امروزی نقش کسب‌وکارهای خانوادگی در فعالیتهای اقتصادی نظیر تولید و اشتغال کماکان حائز اهمیت است. مقایسه سهم ارزش افزوده کسب‌وکارهای خانوادگی از GDP در کشورهای منتخب نشان می‌دهد مقیاس آنها در سطح کسب‌وکارهای کوچک و متوسط متمرکز است. با این وجود، براساس آمارهای ارائه شده توسط کلی (Colli, 2003, 17)، در آمریکا یک سوم کسب‌وکارهای خانوادگی جزء 500 شرکت بزرگ هستند که در مجله فورچون فهرست می‌شوند. در کشور سوئیس نصف 20 شرکت بزرگ صنایع چندملیتی در مالکیت خانواده والین برگ است و نسل به نسل مدیریت می‌شود. کسب‌وکارهای خانوادگی در کشورهای در حال توسعه و مناطق روستایی از حجم بالایی برخوردار هستند. در کشورهای اسلامی نظیر ایران به دلایل فرهنگی، نهاد خانواده در طول تاریخ با کسب‌وکار عجین بوده است.

کلی (Colli, 2003, 16) با بررسی داده‌ها تصریح می‌کند در پایان سده بیستم 17 درصد 100 شرکت برتر در آمریکا و آلمان کسب‌وکار خانوادگی هستند که به ترتیب 8 و 12 درصد تولید ملی کشور آنها را تولید می‌کنند. تحقیقات اسلی‌ترمن (Sluyterman, 2005, 200) برای سال 1993

اشتغال داشتند. انجام فعالیتهای زراعی و دامداری بر حسب نوع شرایط اقلیمی از دیگر فعالیتهای اقتصادی نظام خویشاوندی را تشکیل می‌دهد.

هدف فعالیتهای اقتصادی در نظام خویشاوندی به‌طور سنتی تأمین مواد غذایی و بقاء فرد، اعضای خانواده و یا خویشاوندان بوده است. تأمین نیازهای اولیه مانند مواد غذایی، پوشاک و مسکن در این نظام از اولویت اساسی برخوردار بوده و تمامی این محصولات توسط اعضای خانواده تولید می‌شده است. پارچه و فرش در این نظام عمدتاً توسط خانم‌ها بافته می‌شد. این نظام به‌گونه‌ای بوده که خانواده و یا خویشاوندان در تأمین نیاز به خارج از اعضای خانواده خود وابستگی نداشته باشند. به همین دلیل در این نظام انگیزه‌ای وجود ندارد تا روابط اقتصادی با دیگران ایجاد شود.

در نظام خویشاوندی تمامی اعضای خانواده تولیدکننده هستند. بنابراین، محصول بین اعضای خانواده و خویشاوندان توزیع می‌شود. بدیهی است که سهم تمامی اعضای خانواده یکسان نخواهد بود. در خصوص تصمیم‌گیری برای مازاد تولید در این نظام، هر یک از اعضای خانواده که از موقعیت بالاتری برخوردار است، تصمیم می‌گیرد که چگونه مازاد تخصیص پیدا کند. این کار معمولاً توسط رئیس خانواده تصمیم‌گیری می‌شود. در نظام اقتصادی خویشاوندی، به دلیل اینکه تأمین نیازها و بقاء زندگی اولویت اول است، اعضای خانواده محتاطانه تصمیم‌گیری می‌کنند و لذا اصولاً در تصمیم‌گیری، ریسک‌گریز هستند.

تأمین نیاز در نظام خویشاوندی امروزی توسط اعضای خانواده بندرت ممکن است. به همین دلیل آنها بخشی از نیاز را تولید و بخش دیگر را از بیرون تهیه می‌کنند. امروزه نظام خویشاوندی در تمامی نظام‌های اقتصادی از جمله در مناطق روستایی و حتی مناطق شهری وجود دارد.

نقش کسب‌وکار خانوادگی در اقتصاد

کسب‌وکارهای خانوادگی در طول تاریخ در حوزه‌های مختلف کشاورزی، صنعت و خدمات فعال بوده‌اند و از بعد حجم اشتغال و میزان ارزش افزوده، در مقیاس‌های مختلف

کسب و کار و دولت است. رویکرد غالب برای تبیین الگوی رفتاری خانواده، شامل شبکه رفتاری خانواده، خانواده وسیع و خویشاوندی است. الگوی رفتاری کسب و کار عبارت اند از رفتار بنگاه‌ها، مغازه‌ها و بازارها و الگوی رفتاری دولت شامل نهادهای قانون‌گذاری، نهادهای اجرایی در قالب دولت، نهادهای عمومی دولتی و شرکت‌های دولتی است.

فرآیندهای تغییر در خانواده، کسب و کار و دولت براساس انگیزه‌های ذاتی شکل می‌گیرد و نقش شرایط محیطی در آن تعیین‌کننده است. در الگوی رفتاری خانواده، مشارکت اجتماعی و تبادلات متقابل در انگیزه‌ها به‌عنوان عوامل تبیین‌کننده هستند. در این الگوی رفتاری، حداکثرسازی سود انگیزه ذاتی کسب و کارها است. در نهایت در الگوی رفتاری دولت، انگیزه‌های ذاتی دولت در بازگشت به قدرت سیاسی و جست و جوی رانت مطمح نظر است (Cohen, 2009, 4).

از بعد هماهنگی در این سه نظام اقتصادی، سازوکار هماهنگی در خانواده‌های سنتی معمولاً ابعاد وابسته به جامعه‌شناختی است. در کسب و کارها سازوکار اقتصادی و در دولت سازوکار سیاسی، عامل هماهنگ‌کننده هستند. رفتار جامعه‌شناختی پایه هماهنگی برای روابط اجتماعی در گروه‌های اجتماعی است. انسان وابسته به ابعاد جامعه‌شناختی براساس توانایی‌ها و مطابق نیازها، مشارکت اجتماعی متقابل را دارد. انسان وابسته به ابعاد اقتصادی، تصمیماتی تولید و مبادله را به‌گونه‌ای اتخاذ می‌کند که تفاوت بین هزینه‌ها و درآمد را که سود نامیده می‌شود، حداکثر نماید. انسان وابسته به ابعاد سیاسی در قالب فعالیت حزبی نهادسازی می‌کند و از این طریق به حداکثر قدرت می‌رسد و از رانت کارگزاران حزب حمایت می‌کند.

در ادامه ویژگی‌های مهم هر یک از نظام‌های اقتصادی به‌اختصار تبیین می‌گردد (Cohen, 2009, 6) (برای اطلاعات تفصیلی، برای مثال، به مرادی (1392) مراجعه شود). نظام اقتصادی مبتنی بر خانواده بر انگیزه مبادلات دوجانبه و اشتراکات اجتماعی استوار است. ویژگی نهادها، انگیزه‌ها، مؤلفه‌های هماهنگ‌کننده، محیط بیرونی و رفتارها به شرح زیر است:

• نهادها: خانواده در شکل محدود، گسترده و یا شبکه

نشان می‌دهد از 5000 شرکت برتر هلند، 46 درصد به کسب و کارهای خانوادگی اختصاص دارد. همچنین در سال 1993 یک سوم از 100 شرکت سوئیس را کسب و کارهای خانوادگی و یا کارآفرینانه تشکیل می‌داده است.

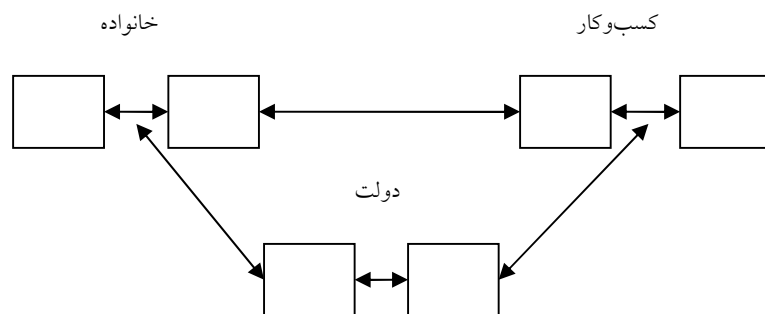
نظام‌های اقتصادی مبتنی بر الگوی رفتاری تصمیم‌گیران

الگوی رفتاری تصمیم‌گیران در طبقه‌بندی نظام اقتصادی رویکرد جدیدی است که برای تبیین ارتباط رفتار عاملان اقتصادی وارد ادبیات شده و طی آن انتقال اقتصادها در فرآیند توسعه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. فُکس (Fox, 1984, 146) اعتقاد دارد مسائل علوم اجتماعی بایستی براساس الگوهای رفتاری تبیین و مورد مطالعه قرار گیرد. ایشان بحث خود را در تبیین الگوی رفتاری از عوامل مؤثر بر آن آغاز می‌کند. ایشان اعتقاد دارد رفتار یک فرد تحت تأثیر عوامل فیزیکی (از نظر ایشان عوامل فیزیکی مؤثر عبارت انداز دیوارها، مبلمان‌ها، میزها، تجهیزات، درجه حرارت و میزان سروصدا در محیط پیرامونی) و عوامل اجتماعی نظیر برنامه‌ها و اهداف و الگوی رفتاری غالب آن و تعداد و انواع مردمی که در آن جامعه زندگی می‌کنند و به‌میزان سطح تقاضا براساس انتظاراتی که از نقش آن فرد در ایفای نقش در جامعه وجود دارد، قرار می‌گیرد.

تبیین الگوهای رفتاری در چارچوب ریاضیات کاربردی به دهه 1960 بر می‌گردد (برای اطلاعات بیشتر به Fox (1969a, 1969b and 1980) مراجعه شود). فُکس (Fox, 1984, 147) الگوی رفتاری (g) را در فرآیند ایجاد ارزش اقتصادی تبیین می‌کند. افراد در چارچوب الگوی رفتاری به تولید کالاها و خدمات و در چارچوب اصول و قواعد نهادی، جریان اطلاعات و دانش و فناوری مبادرت می‌ورزند. در این الگوی رفتاری، افراد نقش‌های مختلفی ایفا می‌کنند. در ادبیات رایج اقتصادی و تحلیل‌های اقتصادی؛ الگوی رفتاری خانواده، بنگاه و دولت مورد مطالعه قرار می‌گیرد. فُکس بردار الگوی رفتاری را به‌شرح زیر معرفی می‌کند.

$$g = \{h, f, s\}$$

، h ، f و s به ترتیب الگوی رفتاری خانواده،

شکل 1. ارتباط کارگزاران (عاملان) هر نظام اقتصادی در درون و بیرون نظام اقتصادی

میان گروه‌های مختلف اجتماعی رفتارها: دولت؛ تحرک، خلق مازاد و بهره‌برداری از بازار را مقید می‌کند.

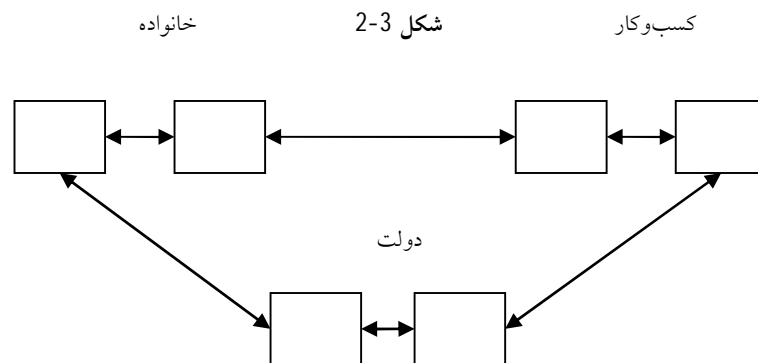
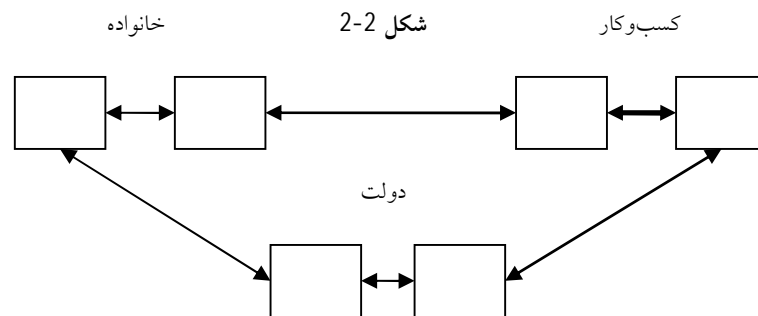
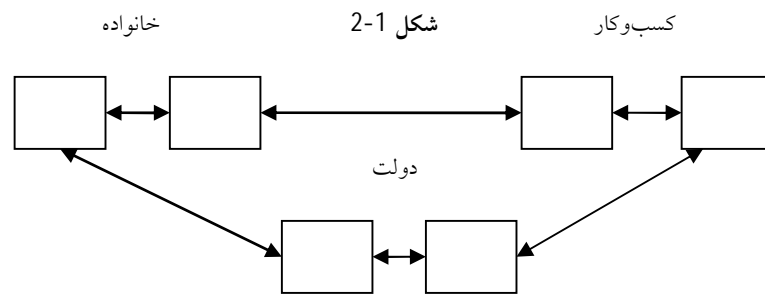
تعامل تصمیم‌گیران در نظام‌های اقتصادی

هر سه نظام اقتصادی که دارای الگوی رفتاری متفاوتی هستند، در هر کشوری وجود دارد اما نکته مهم این است که معمولاً یکی از این نظام‌های اقتصادی نقش غالب دارد. حتی ممکن است یکی از این واحدهای خانواده، کسب و کار و دولت در بیش از یک نظام عضویت داشته باشد. علاوه بر آن، هر عامل در درون نظامی که خودش قرار دارد در تعامل است و همزمان با سایر نظام‌های موجود در تعامل است. تعامل نظام‌های اقتصادی در درون و بیرون در شکل 1 آمده است (Cohen, 2009, 7).

همان‌طوری که از شکل 2 مشاهده می‌شود، عاملان هر نظام اقتصادی در درون خود با هم در تعامل هستند. علاوه بر آن عاملان هر نظام با دو نظام دیگر نیز تعامل دارند. ویژگی حاکم بر تعاملات این نظام‌ها عبارت‌اند از:

- سازوکار هماهنگی در هر نظام با همدیگر متفاوت است.
- هر سه نظام از عناصر و بازیگران مختلفی تشکیل شده‌اند.
- مبادلات اقتصادی میان سه نظام از عوامل اساسی تأثیرگذار برای توسعه ارتباطات و همگرایی میان نظام است.
- در هر یک از نظام‌ها در طول زمان، تعاملات پیچیده میان افرادی در هر نظام صورت می‌گیرد که با افراد نظام‌های دیگر سروکار دارند. این تعاملات در نهایت منجر به غالب شدن یکی از نظام‌های اقتصادی در یک کشور

- خویشاوندی
- انگیزه‌ها: تأمین نیازها
- مؤلفه هماهنگ‌کننده: رفتار جامعه شناختی براساس توان و نیازها
- محیط بیرونی: محیط بسته، جمعیت همگن، محدودیت جدی منابع و سطح رفاهی پایین
- رفتارها: مبتنی بر نوع دوستی، نگرش‌های برادرانه، سهیم شدن در درآمدها
- ویژگی نظام اقتصادی مبتنی بر کسب و کار در خصوص نهادها، انگیزه‌ها، مؤلفه‌های هماهنگ‌کننده، محیط بیرونی و رفتارها عبارت‌اند از:
- نهادها: واحدهای تولیدی، مغازه و بازار
- انگیزه‌ها: حداکثرسازی سود
- مؤلفه‌های هماهنگ‌کننده: رفتار اقتصادی براساس تولید و تجارت
- محیط بیرونی: محیط باز و پرتحرک
- رفتارها: مبتنی بر رقابت عادلانه در بازارهای باز با رویکرد حداکثرسازی سود.
- نهادها، انگیزه‌ها، مؤلفه‌های هماهنگ‌کننده، محیط بیرونی و رفتارها در نظام اقتصادی مبتنی بر دولت بدین شرح است:
- نهادهای کلیدی: مجلس، دولت و نهادهای عمومی
- انگیزه: بهره سیاسی و جستجوی رانت
- مؤلفه‌های هماهنگ‌کننده: رفتار سیاسی براساس نهادسازی و حل مناقشات برای رسیدن به قدرت حداکثری و حمایت از رانت کارگزاران
- محیط بیرونی: توزیع نامتقارن درآمدها، رتبه‌ها و کرامت

شکل 2. ارتباط کارگزاران (عاملان) هر نظام اقتصادی در درون و بیرون نظام اقتصادی

می‌شود.

این روابط و تعاملات پیچیده متضمن محیط بیرونی، تمرکز پیوند اولیه (آغازین) عاملان، میزان تراکم روابط و تحرک عاملان میان نظام‌های اقتصادی است. نکته مهم دیگر، سطح آستانه‌ای برای فعالیت هر نظام وجود دارد که براساس آن یکی از نظام‌ها در یک کشور بر نظام‌های دیگر غالب است.

خانواده اولین و قدیمی‌ترین نوع نظام اقتصادی است که خصوصیات رفتاری آن حول محور خانواده دور می‌زند. این نوع نظام در مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه غالباً وجود دارد. در شکل 3-1 ارتباط این نوع نظام با رنگ

روشن قابل مشاهده است (Cohen, 2009, 9).

نظام نوع دوم به نظام اقتصادی اطلاق می‌شود که رفتار آنها با رفتار بنگاه مطابقت دارد. یعنی درصد کاهش هزینه و افزایش درآمد هستند تا سود خود را حداکثر سازند. این نظام در بیشتر کشورهای جهان غالب است. این نظام در شکل 2-3 ترسیم شده است. کشور آمریکا یکی از نمونه‌های بارز این نظام است.

در نظام اقتصادی سوم یعنی نظام دولتی، رفتارها در چارچوب قدرت سیاسی و رانت غالب است. شکل 3-3 این نظام را نشان می‌دهد. نظام اقتصادی روسیه دارای نظام اقتصادی دولتی است. در شکل‌های مرتبط در هر سه نظام،

رفتاری

- میزان و حجم همگرایی رفتارها در یک نظام رفتاری
- مشترک بودن تاریخ و محیط بیرونی که به همگرایی بیشتر منجر می‌شود.

کوهن (Cohen, 2009, P. 34) با استفاده از مدل‌های سایمون و بکر تعاملات اجتماعی و اثرات متقابل فعالان اقتصادی در جامعه را به صورت تجربی مطالعه می‌کند. بخشی از اطلاعات با استفاده از پرسشنامه و بخش دیگر از وب‌گاه بررسی ارزش‌های جهانی که حاوی اطلاعات نظام‌های اقتصادی است، استخراج شده است.

مطالعه نظام‌های اقتصادی براساس نظام طبقه‌بندی بانک جهانی صورت گرفته است. بر این اساس، کشورهای جهان در پنج گروه طبقه‌بندی شده‌اند که عبارت انداز آسیای شرقی و اقیانوسیه، آسیای جنوبی، خاورمیانه و شمال آفریقا، صحرای آفریقا، امریکای لاتین و دریای کارائیب. در این مطالعه، کشورهای خلیج فارس به‌عنوان گروه ششم طبقه‌بندی شده است. براساس نتایج این مطالعه، نظام‌های غالب در کشور روسیه، نظام اقتصادی دولتی در امریکا نظام اقتصادی بنگاه و در کشورهای آسیای جنوبی مانند هند، بنگلادش و پاکستان، نظام اقتصادی خانواده هستند. چین، کشورهای عضو آ. سه. آن (کشورهای مالزی، اندونزی، سنگاپور، تایلند، بروئی، ویتنام، فیلیپین، کامبوج، میانمار و لائوس عضو آ. سه. آن (ASEAN) هستند.) و کشورهای واقع در جزایر اقیانوسیه در دامنه بین نظام اقتصادی بنگاه - خانواده قرار دارند اما به نظام اقتصادی خانواده نزدیک‌تر هستند. در کشورهای منطقه خاور میانه و شمال آفریقا و به‌طور خاص کشورهای عربی در حد فاصل نظام اقتصادی بنگاه - خانواده قرار دارند. در میان آنها، کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس که دارای تاریخ، دین، فرهنگ و زبان مشترک هستند؛ به دنبال ظهور کسب‌وکاری مدرن در این کشورها، به نظام اقتصادی بنگاه - در مقایسه با نظام اقتصادی خانواده - نزدیک‌تر هستند. موقعیت کشورهای امریکای لاتین و کشورهای واقع در دریای کارائیب مشابه کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس است اما کشورهای صحرای آفریقا به نظام اقتصادی خانواده نزدیک‌تر هستند.

علاوه بر تعاملات درون نظام، تعامل با بیرون نظام نیز مشاهده می‌شود.

ویژگی نظام اقتصادی خانواده

خانواده در نظام اقتصادی خانوارها دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی است که عبارت‌انداز:

- واحدهای خانواده به تولید محصولاتی مشغول هستند که نیازهای اساسی آن را بازتولید می‌کند و زندگی و اشتغال آنها را به صورت پایدار تداوم می‌بخشد. علاوه بر آن در واحد خانواده، روابط خویشاوندی قوی است.
- رفتار خانواده غیراقتصادی است و بقاء در آن حائز اهمیت است و خانواده در فعالیت‌هایی که دارای ریسک هستند در حالی که سودآوری آنها بالا است، اجتناب می‌کند. در صورتی که در فعالیت آنها بهره‌وری کاهش یابد و هزینه‌ها افزایش یابد، معیار تولید در واقع مصرف رایج خواهد بود.
- محصولات در خانواده و میان خانواده‌ها مبادله می‌شود و کم و کیف این مبادلات براساس نرم‌های اجتماعی تعیین می‌شود.
- نظام اقتصادی خانواده بر روابط اجتماعی استوار است. بدین مفهوم که نظام اقتصادی محصول فرعی نهادهای اجتماعی است. روابط اقتصادی تنها براساس روابط اجتماعی قابل درک است.

جایگاه کشورها در نظام‌های اقتصاد با تاکید بر نظام اقتصادی خانواده

شبکه تعاملات جامع که رفتار عاملان اقتصادی را در یک کشور نشان می‌دهد به‌عنوان یکی از معیارهای طبقه‌بندی کشورها استفاده شده است. به هر میزان که هماهنگی و ترجیحات حاکم بر فعالیت‌ها در یک نظام متراکم باشد، به‌عنوان یکی از معیارهای اساسی برای غالب بودن آن نظام در کشور مورد نظر استفاده شده است. در مجموع چهار معیار زیر به‌کار گرفته شده است:

- تراکم تعداد عاملان فعال در آن کشور در فعالیت‌های اقتصادی
- میزان تراکم تعاملات کارگزاران در یکی از الگوهای

کسب و کارهای خانوادگی جزء 500 شرکت بزرگ هستند که در مجله فورچون فهرست می‌شوند. در کشور سوئیس نصف 20 شرکت بزرگ صنایع چندملیتی در مالکیت خانواده‌والین برگ است و نسل به نسل مدیریت می‌شود. در پایان سده بیست 17 درصد 100 شرکت برتر در امریکا و آلمان کسب و کار خانوادگی هستند که به ترتیب 8 و 12 درصد تولید ملی کشور آنها را تولید می‌کنند.

کتاب‌شناسی:

- مرادی، محمدعلی. (1393). محیط کسب و کار: نظریه‌ها، شاخص‌ها و تکنیک‌ها. مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- Bowden, L. (2004). Redefining kinship: Exploring boundaries of relatedness in late Medieval New Romney. *Journal of Family History*, 29(4), 407-420.
- Chandler, A. F., Hikino, T. (eds) (1997). *Big business and wealth of nations*. Cambridge University Press.
- Cohen, S. (2009). *Economic systems analysis and politics: Explaining global differences, transitions and development*. Palgrave MacMillan.
- Colli, A. (2003). *The history of family business: 1980-2000*. Cambridge University Press.
- Fox, K. A. (1967a). Operations research and complex social systems, In: J. K. Sengupta and K. A. Fox, *Optimization techniques in quantitative economic models* (North-Holland. Amsterdam and American Elsevier, New York).
- Fox, K. A. (1984). Behavior settings and eco-behavioral science: a new arena for mathematical social science permitting a richer and more coherent view of human activities in social systems, part I: Concepts, measurements, and linkages to economic data systems, time-allocation matrices, and social system accounts. *Mathematical Social Sciences*, 7(2), 117-138
- Fox, K. A., & Ghosh, S. K. (1980). Social accounts for urban-centered regions. *International Regional Science Review*, 5, 33-50. Fox, K. A. (1969b). Toward a policy model of world economic development with special to the agricultural sector, In: E. Thorbecke, ed., *The role of agriculture in economic development*. Columbia University Press, New York.
- Fox, K. A. (1974). *Social indicators and social theory: Elements of an operational system*. Wiley, New York.
- Rosefielde, S. (2002). *Comparative economic system: Culture, wealth and power in the 21st century*. Blackwell Publishers Inc. USA
- Sluyterman, K. E. (2005). *Dutch international trading companies in the 20th century: Business strategies in small open country*. Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.

محمدعلی مرادی

نظام اقتصادی مجموعه‌ای از قواعد، اصول و نهادهایی است که فعالیت‌های اقتصادی و روابط میان آنها را تنظیم می‌کند. نظام اقتصادی در واقع سازوکار تولید، توزیع و مصرف در اقتصاد را ارائه می‌نماید. نظام‌های اقتصادی از زوایای مختلف قابل طبقه‌بندی است. نظام‌های اقتصادی سنتی اولین نظام‌هایی هستند که در جهان رواج داشته است. نظام‌های اقتصادی بر پایه‌الگوی رفتاری کارگزاران بر نظام اقتصادی خانواده، نظام اقتصادی بنگاه و نظام اقتصادی دولت تقسیم می‌شود. نظام خانواده یکی از قدیمی‌ترین نظام‌های اقتصادی است و نقش و سهم فعالیت‌های اقتصادی در چارچوب این نظام کماکان در جهان بالاست. اعضای اصلی این نظام شامل مرد، زن و فرزندان هستند. حداقل اعضای این نظام دو نفر هستند اما حداکثر اعضای آن در طول زمان متفاوت بوده است.

در نظام خانواده، افرادی که به تولید کالا و خدمت مشغول هستند، عضو یک خانواده هستند. اعضای این خانواده از طریق ازدواج و تولد فرزندان شکل می‌گیرد. جایگاه افراد در نظام خویشاوندی ترکیبی از سن، ترتیب تولد و رابطه ازدواج تعیین می‌شود. افراد توانمند از قدرت تولیدی بالاتری برخوردار هستند. هدف فعالیت‌های اقتصادی در نظام خویشاوندی به‌طور سنتی تأمین مواد غذایی و بقاء فرد، اعضای خانواده و یا خویشاوندان بوده است. این نظام به‌گونه‌ای بوده که خانواده و یا خویشاوندان در تأمین نیاز به خارج از اعضای خانواده خود وابستگی نداشته باشند. به‌همین دلیل در این نظام انگیزه‌ای وجود ندارد تا روابط اقتصادی با دیگران ایجاد شود. تأمین نیاز در نظام خویشاوندی امروزی توسط اعضای خانواده بندرت ممکن است. به‌همین دلیل آنها بخشی از نیاز را تولید و بخش دیگر را از بیرون تهیه می‌کنند. امروزه نظام خویشاوندی در تمامی نظام‌های اقتصادی از جمله در مناطق روستایی و حتی مناطق شهری وجود دارد.

کسب و کارهای خانوادگی در کشورهای در حال توسعه و مناطق روستایی از حجم بالایی برخوردار هستند و سهم آنها در ارزش افزوده بالاست. در کشورهای اسلامی نظیر ایران به دلایل فرهنگی، نهاد خانواده در طول تاریخ با کسب و کار عجین بوده است. در امریکا یک سوم